

Stanisław C. Napiórkowski

Kazania w kulturze polskiej : kazania maryjne

Salvatoris Mater 16/1/4, 499-502

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przy tej pozycji warto się zatrzymać. Stwierdzą to z przekonaniem nie tylko homileci i mariologowie, ale także badacze naszej kultury¹.

Roman Mazurkiewicz (znakomite nazwisko w przestrzeni badań nad dziejami pobożności maryjnej)² i ks. Kazimierz Panuś³ napisali we *Wprowadzeniu* o nieprzebranym bogactwie materiałów, o ich znaczeniu dla kultury polskiej, a nawet o kluczowym znaczeniu dla kultu maryjnego w Polsce – dawnej i dzisiejszej. Faktycznie, myśli i sformułowania powtarzane przez licznych kaznodziejów, a niekiedy nawet przez wiele ich pokoleń, znaczą niekiedy więcej niż ważne dokumenty super ważnych papieży. Lekceważenie kazań w badaniach historii teologii należy do poważnych błędów metodologicznych. Badania dziejów mariologii polskiej prowadzone w Katedrze Mariologii KUL uzasadniają tezę o potrzebie zwracania większej uwagi na kazania jako świadectwa stanu teologii w szerszych kręgach chrześcijan (doktoraty B. Bryi o nauce teologów polskich o Niepokalanym Poczęciu do 1661 roku, E. Maciołki o Maryi jako nowej Ewie według polskich teologów od XIII do XVII w., E. Pohoreckiego o udziale Maryi w tajemnicy odkupienia według Justyna Zapartowicza-Miechowity, S. Rumińskiego o mariologii ks. F.K. Balickiego, S. Wszółka o mariologii polskich teologów franciszkanów konwentalnych w XVII w., D. Mastalskiej o mariologii franciszkańskiego, barokowego kaznodziei A. Węgrzynowicza i A. Kulczyckiej o mariologii kazań franciszkanina Kasjana Korczyńskiego). Recenzent niniejszej książki na progu swojej drogi naukowej zdumiewał się głębią mariologii kazań

Stanisław C. Napiórkowski OFMConv

Kazania w kulturze polskiej: kazania maryjne

SALVATORIS MATER
16(2014) nr 1-4, 499-502

¹ *Kazania maryjne (Kazania w Kulturze Polskiej. Edycje Kolekcji Tematycznych* pod redakcją Kazimierza Panusia, 1), wydali i opracowali Roman Mazurkiewicz i Kazimierz Panuś, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2014, ss. 656.

² Por. jego dzieło *Zrozumieć średniowiecze* (1999) – cenny i bogaty wybór z literatury polskiego i europejskiego średniowiecza, *Deesis. Idee wstawiennictwa Bogarodzicy i św. Jana Chrzciciela w kulturze średniowiecznej* (2012), od 2012 profesor nauk humanistycznych, kierownik Katedry Literatury Staropolskiej i Oświeceniowej w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

³ Od 1997 r. kierownik Katedry Homiletyki WT PAT, 2002 – tytuł profesora nauk teologicznych, były prorektor Uniwersytetu Papieskiego JP II w Krakowie, autor m.in.: *Wielcy mówcy Kościoła w Polsce*, Kraków 2004 i 2005 oraz *Zarys historii kaznodziejstwa w Kościele katolickim*, cz. I-III, Kraków 1999-2001.

B. Rychlewicza OFMConv z XVII w. Kazania skuteczniej niż wykłady akademickich teologów kształtują obraz Matki Pana w społeczności wierzących. Najstarsze źródła tego typu przebadał ks. bp prof. Julian Wojtkowski, który jednak długo nie znajdował godnych siebie następców. Do jego kompetencji oraz badawczej pasji najbardziej zbliża się Roman Mazurkiewicz, czemu dał świadectwo w swojej publikacji dotyczącej mariologii polskiego średniowiecza⁴. Skoncentrował się tam jednak niemal wyłącznie na modlitwach i pieśniach.

W recenzowanej pozycji do Mazurkiewicza należy pierwsza, znacznie obszerniejsza jej część pierwsza: *Stulecia XIV-XVIII*. Poprzedził ją zasadami wydania i transkrypcji. Edytorzy dawnych tekstów wiedzą, jak niełatwa to praca, zwłaszcza że trzeba uwzględniać dynamikę zmieniających się czasów, a wraz z nimi języka, obrazowania, symboli i skrótów.

Mazurkiewicz udzielił głosu 27 kaznodziejom. Na scenę wystąpili: Peregryn z Opoła, Mateusz z Krakowa, Mikołaj z Błonia, Jan z Szamotuł, Grzegorz Orszak, Jakub Wujek, Piotr Skarga, Stanisław Abraham Bzowski, Krzysztof Kraiński, Fabian Birkowski, Stanisław Zakrzewski, Szymon Starowolski, Jacek Liberiusz, Franciszek Rychłowski, Kazimierz Jan Wojsznarowicz, Walerian Gutowski, Sebastian Stryjewicz, Tomasz Młodzianowski, Andrzej Karp, Benedykt Zawadzki, Antoni Węgrzynowicz, Dominik Paprocki, Franciszek Kowalski, Jan Zrzelski, Kasjan Korczyński, Teodor Gruber i Józef Męciński. W znakomitej większości są to kaznodzieje znani, niektórzy nawet uznani za wybitnych. Dobrze, że zaproszono na scenę także mniej czy mało znanych, których kazania jednak zasługują na uwagę: Orszak, Kraiński, Zakrzewski, Wojsznarowicz, Stryjewicz, Zawadzki, Paprocki, Kowalski, Zrzelski czy Gruber. W opracowaniach mariologii polskiej nie pojawiali się ci kaznodzieje. Omawiana antologia wydatnie poszerzy źródłową bazę mariologii polskiej. To niewątpliwa wartość książki. Już dzisiaj można zasadnie przewidzieć niemałe pozytywne jej znaczenie dla właściwej oceny naszej mariologii.

Mazurkiewicz pokazał „pazur” badacza historyka. Ustalił, że kazania o Niepokalanym Poczęciu NMP (w toruńskim rękopisie pierwsze i trzecie), które *uchodziły dotychczas za oryginalne dzieło Jana z Szamotuł*, są *przekładami obszernych fragmentów wydanego po raz pierwszy w 1496 r. zbioru pt. „Stellarium coronae Benedictae Mariae Virginis...” Pelbarta z Temesvar (ok. 1435-1504), węgierskiego*

⁴ *Teksty o Matce Bożej. Polskie średniowiecze*. Wstęp, wybór i opracowanie Roman Mazurkiewicz (*Beatam me dicent*, t. XII), Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, Niepokalanów 2000, ss. 359.

franciszkanina, wybitnego kaznodziei, teologa i egzegety. Zamieszczone tutaj kazanie o niepokalanym poczęciu NMP oparte jest na księdze IV tego zbioru (*De Immaculata conceptione Mariae, pars 1, art. 1-3*), przy czym Paterek korzystał zapewne z któregoś wydania „Stellarium” do 1505 r.

Przy okazji szerokiej kwerendy źródłowej ujawniły się też zależności kilku innych kazań staropolskich od współczesnych im źródeł zachodnich (np. kazanie o. Birkowskiego o Bogarodzicy w większej części zależne jest od dzieła *Expositio in Proverbia Salomonis* hiszpańskiego jezuita Fernando Chirino de Salazara). Pokazuje to o wiele ściślej niż dotąd przypuszczano powiązania rodzinnego kaznodziejstwa maryjnego z mariologią zachodnią XVII-XVIII wieku.

Antologia jest godna czasów ekumenizmu. Mazurkiewicz zaprosił do niej także reformowanego kaznodzieję Grzegorza Orszaka, wybitnego przedstawiciela polskiego ewangelicyzmu XVI w., autora pierwszej w Polsce postylli ewangelickiej, pozwalając mu głosić kazanie na dzień Zwiastowania. Uwzględnił także drugiego kaznodzieję ewangelickiego, Krzysztofa Kraińskiego (†1618). Ten ewangelicki kaznodzieja z Lublina zamieścił w swojej postylli sześć kazań na święta maryjne. W komentarzach Mazurkiewicza czytelnik nie znajdzie elementów antyekumenicznych.

Dostrzegalny w tym kontekście brak przedstawicieli Kościoła prawosławnego wynika z faktu, jak zauważa we *Wprowadzeniu* wydawca, że do końca XVI wieku odpowiednikiem zachodnich postyll czy zbiorów kazań na niedziele i święta były tzw. Ewangeliarze pouczające, które zawierały oparte na homiliach Ojców Kościoła wschodniego objaśnienia perykop ewangelicznych, natomiast kazania autorów prawosławnych, powstające od początku XVII wieku, miały przede wszystkim charakter doktrynalno-polemiczny⁵.

Ks. Kazimierz Panuś, krakowski profesor homiletyki, przygotował drugą część antologii: stulecia XIX-XX. On również najpierw podał zasady transkrypcji. Zaprezentował siedmiu kaznodziejów, pozwalając im wygłosić po jednym kazaniu maryjnym. Są to: Ignacy Hołowiński, Piotr Semenenko, Józef Sebastian Pelczar, Konstanty Maria Żukiewicz, Stefan Wyszynski i Karol Wojtyła. Poza Hołowińskim wszyscy znani jako wybitni kaznodzieje maryjni. Nie dziwi pominięcie abpa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, znanego raczej z czytanek majowych niż z wysokiej ambony,

⁵ Zob. np. P. KARWECKI, *Prawosławna homiletyka Joannicjusza Galatowskiego*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 10(1972) 205-237; M. KUCZYŃSKA, *Ruska homiletyka XVII wieku w Rzeczypospolitej. Ewolucja gatunku – specyfika funkcjonalna*, Szczecin 2004.

dlaczego jednak został pominięty wspaniały kaznodzieja maryjny prymas August Hlond? Powinien on znaleźć się w antologii m.in. dlatego, że z interpretacją jego mariologicznej i maryjnej spuścizny dzieje się coś niepokojącego: przywołuje się konsekwentnie jego słowa wypowiedziane tuż przed śmiercią o zwycięstwie, które, gdy przyjdzie, przyjdzie przez Maryję, podczas gdy mariologii jego kazań nie można streścić w takich słowach; nie upoważniają one do takiej interpretacji maryjności kardynała. Kazania A. Hlonda o Maryi zdumiewająco przypominają nauczanie Vaticanum II. W imię historycznej sprawiedliwości i w imię prawdy o maryjności A. Hlonda należało włączyć go do omawianej antologii.

Biogramy kaznodziejów, historyczne, teologiczne i semantyczne komentarze – znakomicie ułatwiają owocną lekturę kazań. Ich staranność i bogactwo zwłaszcza w pierwszej części (benedyktyńska praca) zasługują na bardzo wysoką ocenę.

Autorzy skarżą się, że musieli podejmować trudne i dyskusyjne decyzje. Musieli przecież wytypować znikomą liczbę kazań, które mają reprezentować maryjne kaznodziejstwo siedmiu wieków (setki kazań). Dokonali wyboru, który – zdaniem recenzenta – trzeba ocenić pozytywnie. Oczywiście, po grzechu pierworodnym śmiertelni nie tworzą dzieł doskonałych. Do niedoskonałości ich dzieła trzeba zaliczyć wspomniane wyżej pominięcie kard. A. Hlonda. Nie jest to jednak brak tak wielki, by zasadniczo wpływał na ocenę całości.

Tom *Kazania w kulturze polskiej*. T. 1. *Kazania maryjne*, opracowany przez Romana Mazurkiewicza i Kazimierza Panusia oceniam bardzo wysoko. Dziękuję za realizację tego projektu w imieniu całej mariologii polskiej. Nie tylko jednak mariologowie z wielkim uznaniem przyjmą to dzieło, otrzymujemy bowiem wartościowy przyczynek do dziejów kultury naszego narodu.